

آقا میرکاظم آشتیانی و فرمان مظفری

اسداله عبدلی آشتیانی

مقدمه

اسناد در حوزه پژوهش و تحقیق، از مهم‌ترین ابزار کلیدی و از منابع مهم نگارش تاریخ محسوب می‌شوند و در اثبات یا رد یک واقعه تاریخی، نقش مهمی دارند، به طوری که هر محقق و مورخی برای اثبات مدعای خود، ناگزیر از ارجاع به این منابع مهم و دست اول است. مسلماً وقایع تاریخی هر منطقه، ارتباط نزدیک و تنگاتنگی با این اسناد دارد و قوت نهایی هر تحقیق، مستند به این اسناد و اوراق است. با گذشت زمان و تاریخ بودن بخش قابل ملاحظه‌ای از تاریخ محلی، می‌توان از لا به لای این اوراق، هزارن برگ، حاوی رمز و راز فراوانی بیرون کشید. این اسناد که اکثر با خطوط شکسته و ناخوانا نگاشته شده‌اند، حرف‌های فراوانی برای گفتن و دُرهای زیادی برای سفتن دارند. محقق با یاری گرفتن از آن‌ها می‌تواند قسمت‌های مهمی از تاریخ دیار خود را بازنویسی کرده، به نسل‌های آینده که حق دانستن از گذشته خود را دارند، انتقال دهد. فرمان‌ها، بیع‌نامه‌ها، صلح‌نامه‌ها، وقف‌نامه‌ها، عقدنامه‌ها و... می‌کنند هرچند ارزش حقوقی خود را از دست داده‌اند، به مورخ و خواننده کمک می‌کنند تا با گذشته، آداب و رسوم، زندگی و معیشت، فرهنگ، روابط اجتماعی و حقوقی و باورهای دینی و سنتی فراوانی آشنا گردید. حتی می‌توان با استناد به همین اوراق و اسناد، تاریخ محلی یک منطقه را که زمینه ساز تاریخ ملی هر قوم و کشوری است، به دست آورد. هر سرزمینی را به بزرگان و فرهنگ سازان آن سامان می‌توان شناخت. آشتیان که از تاریخ کهنی برخوردار است، فرهیختگان فراوانی را به جامعه ایران تقدیم نموده است.

مجموعه اسناد پیش رو، متعلق به یکی از قدیمی ترین سادات حسینی ساکن در آشتیان است که از زمان مهاجرت این خاندان به آشتیان، اطلاع دقیقی در دست نیست، اما مسلم است که این خاندان در کنار سادات میر شمس، از قدیمی ترین سادات آشتیان به حساب می آید. شاخص ترین عضو این خانواده، مرحوم آقا میر کاظم آشتیانی، نیای بزرگ این خاندان است که صاحب فرمان از سوی مظفرالدین میرزا مظفرالدین شاه، در دارالسلطنه تبریز است.

در پژوهش های تاریخی، خانواده هایی هستند که در زمان خود مؤثر بوده، در کار دیوانی و اداری و در نوشتن و کتابت در منطقه خود تأثیر گذار بوده اند. آن ها با شناختی که از تاریخ و آینده داشته اند. توانسته اند در حفظ و حراست این اوراق، تمامی سعی خود را به کار برده، از آن به عنوان هویت و بنچاق خانوادگی خود حفاظت و حراست کنند و به عنوان یک ودیعه، آن را به دست دیگر اعضای خاندان خود تحویل دهند. این کاری بزرگ و تقدیر است.

شرح حال و زندگی نامه آقا میر کاظم آشتیانی

آقا سید کاظم آشتیانی (متولد ۱۲۶۹ هـ، متوفی ۱۳۲۶ هـ) فرزند آقا سید حسن بن کربلایی میر کاظم بن میر باقر الحسینی آشتیانی، از سادات و روحانیان نیمه دوم سده سیزدهم هجری است. وی تحصیلات مقدماتی را در مدرسه علمیه آشتیان (مدرسه کهنه) نزد آقا شیخ جعفر مجتهد آشتیانی که ریاست مدرسه را به عهده داشت و اساتیدی همچون آخوند ملا مسیح آشتیانی و آخوند ملا ابراهیم پیشماز فرا گرفت. وی چون از ثروت و مکنت کافی برخوردار بود، خود را به دارالسلطنه تبریز رسانید. فقه و اصول را و در مدرسه آشتیانی ها و نزد علمای آنجا، خصوصاً نزد حاج ملا علی مجتهد آشتیانی، از معروف ترین فقها و دانشمندان وقت تبریز، تکمیل کرد. شهر تبریز در آن زمان، محل آمد و شد مستوفیان، میرزاها و خوش نویسان آشتیانی، گرکانی و فراهانی بود.

آقا میر کاظم، به علت داشتن خط خوش و مورد اعتماد بودن در دستگاه میرزا یوسف مستوفی الممالک آشتیانی (۱۲۲۷ق-۱۳۰۳ق)، جزو کارگزاران و محارم دستگاه آقا گردید، به طوری که اجازه پیدا نمود دوبار همسر میرزا یوسف را جهت زیارت به عتبات عالیات ببرد.

قابل ذکر است که: همسر اول میرزا یوسف، خواهر قائم مقام فراهانی و یکی از همسران قائم مقام، خواهر میرزا یوسف بود؛ از این رو سفرهای قائم مقام و حضورش میان میرزاها آشتیان، تعجب بر انگیز نیست. قائم مقام هر بار که به آشتیان می آمد، چندین نفر از میرزاها خوش نویس را همراه خود به دارالسلطنه تبریز می برد.^۱

بعد از فوت میرزا یوسف مستوفی، آقا میرزا کاظم نزد فرزندش میرزا حسن مستوفی الممالک، از حرمت

۱. حضرتی صادق، رجال و مشاهیر آشتیان، الماس، ۱۳۸۲، ص ۱۸۴.

و اعتبار خاصی برخوردار شد. در سال ۱۳۱۳ هـ. به دریافت فرمانی از سوی مظفرالدین شاه قاجار مفتخر شد و سالانه مبلغ ده تومان در حق وی دایر گردید. «بی شک در تحقیقات تاریخی اسناد و مدارک مکتوب به عنوان منابع دست اول، از جایگاه ویژه ای برخوردارند، اما اعتبار و درجه اهمیت همه آن‌ها در یک سطح نیست و هر دسته بنا به نگرش تخصصی، ارزش متفاوت دارند. در طبقه بندی اسناد از نظر سیاسی، باید فرمان‌های حکومتی را از جمله مهم‌ترین منابع تاریخی به‌شمار آورد، به طوری که در تحقیق حوادث تاریخی می‌توانند نقش تعیین کننده‌ای را ایفا کنند. از آنجا که نهاد حکومت، بالاترین مرجع تصمیم‌گیری است، فرمان‌های حکومتی در بردارنده بسیاری از قرائن سبب ساز وقایع تاریخی هر ملت است».^۱

از آقا سید میرکاظم، اسناد بسیاری باقی است که شامل بیع نامه، عقدنامه، صلح‌نامه و ارث نامه است که گزیده آنان در پی خواهد آمد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. مرتضوی، مرضیه، «چند فرمان در کتابخانه و موزه ملی ملک»، پیام بهارستان، شماره ۴، تابستان ۱۳۸۸، ص ۸۰۷.

آقامیرکاظم آشتیانی و فرمان مظفری / اسداله عبدلی آشتیانی

پیام بهارستان / ۲۰، ۳، ش، ۱۱ / بهار ۱۳۹۰

۴۸

هو الخلف الیوم
 بسم الله الرحمن الرحیم
 الذی احل البیع والنکاح وحرم
 الزنا والفساح وصالی علیکم
 واله ما دامت السماوات
 والارضی

عصا جبرئیل ابن زینا بصورت احمد بن اوج

۴۸

وینا خضعت لفرمانه الیوم
 ویا بکرم الله العزیز
 اولاد او است
 و سلامتیم
 و در پیش
 و در پیش
 و در پیش

بسم الله الرحمن الرحیم
 الذی احل البیع والنکاح وحرم
 الزنا والفساح وصالی علیکم
 واله ما دامت السماوات
 والارضی

عصا جبرئیل ابن زینا بصورت احمد بن اوج

۱۲۹

پیام بهارستان / ۳، ش ۱۱ / بهار ۱۳۹۰

مشخصات فرمان

تاریخ: ربیع الاول ۱۳۱۳ / فرم مهر: چهار گوش / اسجع مهر / منشور حکم رانی بگرفت زیب آئین، از خاتم ولیعهد سلطان مظفرالدین.
طغرا: شکسته نستعلیق
وضعیت فیزیکی: سالم
محل نگه داری: نزد نوه صاحب فرمان آقا سید هاشم حسینی
تعداد سطر: پنج سطر با حاشیه
امضا: ولیعهد مظفرالدین میرزا در سطر اول
مهرهای پشت فرمان: ثقۃ السلطنه - صادق - ثقۃ الدوله - عین الدوله و مدبرالدوله.

حکم والا شد آنکه چون جناب سلالۃ السادات آقا سید کاظم آشتیانی از جمله دعاگویان ذات اقدس (امضا مظفرالدین شاه) و وجود مقدس اعلیحضرت همایون شاهنشاه روحنا فداوسابقاً مبلغ ده تومان از بابت صرف جیب مبارک درباره مشارالیه برقرار و عاید او میشود این اوقات که بدارالسلطنه تبریز آمده بود مراتب دعاگویی او کاملاً در حضور مبارک معروض و مشهود افتاد محض اظهار مرحمت درباره مشارالیه مبلغ ده تومان هم از بابت

استمراری از بابت صرف جیب مبارک

بابت مستمری ملا عبدالرحیم

طهرانی که آن مقرری ننه

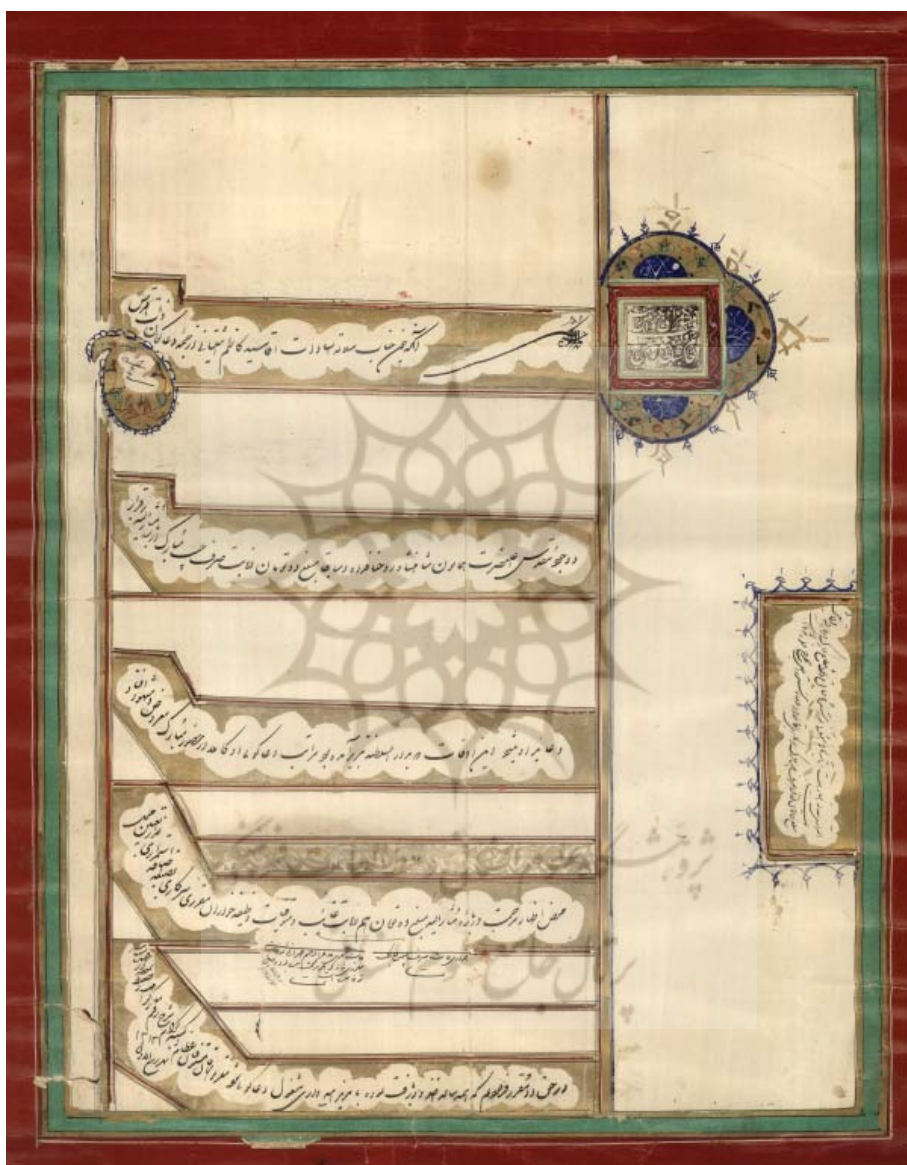
گوهر مرحمت شده بود و

وصول مستوفی شده است (ده تومان)

و متوفیات وظیفه خوران مقرری سرکاری بصیغه اضافه استمراری بعد از تعیین محل در حق او مقرر فرمودیم که همه ساله اخذ و دریافت نموده بامزید امیدواری مشغول دعاگویی شود مقرب الخاقان مستوفیان عظام و کسبه گرام شرح رقم مبارک را ثبت و ضبط نموده در عهده شناسد شهر ربیع الاول ۱۳۱۳.
{حاشیه فرمان} استمراری سلالۃ السادات آقا سید کاظم آشتیانی بقرار مشمولات سابق و دست خط مطاع مبارک در هذه السنه قوی ثیل مبلغ ده تومان در جزو صرف جیب مبارک سرکاری برات صادر و دستورالعمل بخرج منظور شده است.

{مهر پشت فرمان}: ۱- ثقۃ السلطنه ۲- صادق ۳- ثقۃ السلطنه ۴- ثقۃ الدوله

۵- عین الدوله ۶- مدبرالدوله

پیام بهارستان / ۲۶، س ۳، ش ۱۱ / بهار ۱۳۹۰